

V. M. GARŞİN VE YAŞAMLA ÖLÜM SINIRINDA İNCE BİR GECE

 Rabia ÖZBERK^a

Öz

Vsevolod Mihayloviç Garşin (1855-1888) Petersburg’da evinin önündeki merdivenden kendini atarak intihar ettiğinde henüz otuz üç yaşındadır. XIX. yüzyıl Rus edebiyatının zengin mirasına yalnızca on yedi öykü, sekiz şiir, birkaç mektup, makale ve deneme bırakmış olsa bile hem çağdaşlarına hem de ardından gelen birçok yazara çalışmalarıyla esin kaynağı olmuştur. 93 Harbi’nde cephede görev alan, savaşın acımasız yüzüne bizzat yerinde tanıklık eden, insanın ölümüne ne kadar yakın olduğunu idrakına varan ve bu gerçekleri çoğu otobiyografik sayılabilecek öykülerinde tüm açıklığıyla betimleyen Garşin, okurun gözünde bir yanda daima ruhsal bir arayış içinde olan diğer yanda dünyayı iyi bir yere çevirme konusunda kendi güçsüzlüğünün farkına varan yalnız bir adam portresi çizmiştir. Ölüm dürtüsüne olan takıntısı her eserinde ön plana çıkan sanatçının, karamsarlığı ve depresif ruh hali yaşamı boyunca kendini bırakmaz. Yaşadığı çağa oldukça duyarlı biri ve 1870-80’li yılların en önde yazarlarından olan Garşin eserlerinde daha çok savaş, yoksulluk, sosyal eşitsizlik gibi toplumsal sorunlara değinir. *Gece* (Ночь, 1880) öyküsü hem benzer hem de farklı bir konuya sahiptir. Bu eserde ruhsal ve fiziksel açıdan içinden çıkamadığı karanlık odasında yaşamla ölüm arasında mekik dokuyan başkahraman Aleksey Petroviç’in trajik öyküsü anlatılmaktadır. Babasıyla beraber geçirdiği anılarla dolu saf, samimi ve gerçek olan çocukluk dünyası, başkahramanın yetişkin haline bir karşıtlık olarak göze çarpar. Modern insanın maneviyattan yoksun ve yalanlarla dolu anlamsız varoluşunun vurgulandığı bu öyküde Aleksey Petroviç zaman karşısında çaresiz kaldığı ve yaşamaktan yorulduğu için hem ölümü arzular hem de dini değerlere sıkıca tutunur. Çalışmamızda V. M. Garşin’in *Gece* öyküsü Avusturyalı nörobilimci S. Freud’un tıp dünyasına kazandırdığı psikanalitik kuramın yapısal modeline göre irdelenecek ve başkahraman üzerinden yazarın ruhsal işleyişi incelenecektir.

Anahtar kelimeler: XIX. yy Rus edebiyatı, V. M. Garşin, Freud, psikanaliz, yapısal model.

V. M. GARSHIN AND A FRAGILE NIGHT ON THE BORDER OF LIFE AND DEATH

Abstract

Vsevolod Mikhailovich Garshin (1855-1888) was only thirty-three years old when he committed suicide by throwing himself down the stairs in front of his house in St. Petersburg.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ağrı, Türkiye, rozberk@agri.edu.tr

Although he left only seventeen short stories, eight poems, a few letters, articles and essays to the rich heritage of nineteenth-century Russian literature, he inspired both his contemporaries and many writers who followed him. Serving in the Russo-Turkish War (1877–1878) at the front, witnessing the cruel face of the war on the spot, realising how close man is to death, and describing these realities in all clarity in his stories, most of which can be considered autobiographical. Garshin draws the portrait of a lonely man who, on the one hand, is always in a spiritual search, and on the other hand, realises his own powerlessness to turn the world into a good place. The artist, who is obsessed with the urge to die and whose obsession with the urge to die comes to the forefront in all his works, does not allow his pessimism and depressive mood to leave him throughout his life. Although Garshin, who was very sensitive to the era he lived in and one of the most prominent writers of the 1870-80s, mostly touched upon social problems such as war, poverty and social inequality in his works. The *Night* (*Ночь*, 1880) story has a familiar and also a different subject. There is explained the tragic story of the protagonist Alexei Petrovich, who shuttles between life and death in his dark room, from which he cannot get out of mentally and physically. The pure, friendly and real childhood world full of memories spent with his father stands out as a contrast to the protagonist's adult life. In this story, which emphasises the meaningless existence of modern man devoid of spirituality and full of lies, Alexei Petrovich both desires death and tightly clings to religious values in order to be weak in the face of time and tired of living. In this paper, V. M. Garshin's story *Night* will be analyzed according to the structural model of the psychoanalytic theory of Austrian neuroscientist S. Freud, and the author's psychological functioning will be analyzed through the protagonist.

Keywords: XIX century Russian literature, V. M. Garshin, Freud, psychoanalysis, structural model.

В. М. ГАРШИН И ТОНКАЯ НОЧЬ НА ГРАНИЦЕ ЖИЗНИ И СМЕРТИ

Аннотация

Всеволоду Михайловичу Гаршину (1855-1888) было всего тридцать три года, когда он покончил жизнь самоубийством, бросившись с лестницы перед своим домом в Петербурге. Не смотря на то, что он оставил всего семнадцать рассказов, восемь стихотворений, несколько писем, статей и эссе в богатом наследии русской литературы XIX века, он вдохновлял как своих современников, так и многих писателей, последовавших за ним. В русско-турецкой войне (1877-1878) служил на фронте, видел на самом месте жестокое и кровавое лицо войны, осознал, как близок человек к смерти, Гаршин со всей ясностью описал эти реальности в своих рассказах, большинство из которых считается автобиографическими. Гаршин рисует портрет одинокого человека, который, с одной стороны, постоянно находится в духовном поиске, а с другой - осознает собственное бессилие изменить мир к лучшему. Писатель, одержимый стремлением умереть, чья мания выходит на первый план во всех его творчестве, не позволяет пессимизму и депрессивному настроению покинуть его во всей жизни. Гаршин, очень чуткий к эпохе, в которой жил, один из самых ярких писателей 1870-80-х годов и в своих произведениях в основном обращался к социальным проблемам, таким как война, бедность и социальное неравенство. Рассказ *Ночь* (1880) имеет и похожую и иную тематику. В нем объясняется трагическая история

esinlenerek kaleme aldığı *Dört Gün (Четыре дня, 1877)* öyküsüyle büyük bir şöhreti yakalar. Kısa bir süreliğine de olsa katıldığı bu savaş birçok öyküsünün ana teması haline gelecektir. Düzyazı alanındaki başarısını farklı türlerde şiir yazarak geliştirmeye çalışır. Hatta gençlik yıllarından kısacık yaşamının sonuna kadar birçok şiir kaleme almış olsa da bunlardan hiçbirini hayattayken yayımlanmaz. Oldukça hassas ve kırılgan bir ruhsal yapısı olduğu için 1879 yılında psikolojik rahatsızlığı yineler ve tedavisinin ardından yazarlıktan uzak durmaya çalışır. Ancak yazdığı eserler neticesinde Rus edebiyatında sanatçının ismi L. N. Tolstoy ve İ. S. Turgenyev gibi dönemin en ünlü yazarlarının ismiyle birlikte anılmaya başlar. 1883 yılında evlenir, bundan beş yıl sonra psikolojik açıdan çektiği acılara katlanamaz ve merdivenden atlayarak kendi yaşamına son verir.⁴

V. M. Garşin'in altı bölümden oluşan *Gece* öyküsünün başkahramanı Aleksey Petroviç'in zihinsel süreci, psikanalitik kuramın yapısal modeline dayanılarak analiz edilebilir. Hem fiziki anlamda küçük karanlık odasının içine hapsedilmiş hem de ruhsal bağlamda geçmiş zamanda kaybolmuş pasif bir karakter olan Aleksey Petroviç'in bu iki çıkmazdan da kurtulabileceği tek kaçış noktası ölümün kendisidir. Zihnini oluşturan ruhsal aygıtlar kendi içinde devamlı bir çarpışma halinde kalarak varoluşu sorgulamasına neden olur. Günlük yaşamın ve insan eylemlerinin bir süreliğine sona erdiği; bazı insanlar için günün en korkulu zaman dilimi olan ve bu öyküye ismini veren "gece" aslında "solgun yüzlü, bulanık bakışlı, zor gören, miskin" başkahramanın ruhsal durumunu kısaca betimleyen açık bir metafordur. Geniş bir açıdan yaşadığı eve baktığımızda, koltuk, kitaplık, lamba gibi çoğu eşyanın yalnızca dekoratif bir amaçla betimlendiğine ve bu eşyaların fiziksel özelliklerinin Aleksey Petroviç'in karakterini oluşturan ruhsal alanın niteliklerini yansıttığına tanık oluruz.⁵ Sanatsal bakış açısıyla, burada psikanalitik literatürde kabul gören görüş ve düşüncelerle tam olarak örtüşen belli bir zihinsel akımın gelişimini görmek mümkündür.

1) Her Şey Yalan, Her Şey Aldatmaca (Aleksey Petroviç'in Altbenliği ve Benliği)

Freud'un yapısal psikanalitik kuramına göre altbenlik, ruhsal yapımızın en eski ve ilkel kısmıdır. Dış dünyadan bağımsız olarak, içgüdülerimiz ve doğuştan sahip olduğumuz her şey burada bulunur. İşlem biçimi mantık ve gerçeklikle uyumsuz olduğu için bilinçdışı kurallara göre çalışır. Ayrıca, zaman, mekân ya da dış dünya ile de uyumlu değildir. Altbenlikte önemli olan nokta, haz ilkesi şeklinde ifade edebileceğimiz dürtülerin tatminidir. Altbenlik zevk ve acı ilkesine dayanan ilkel güdülerini tatmin edebilmek için benliği kullanır ve ona baskı yapar. Benlik ise insan zihninin bilinçli ve mantıklı bölümüdür. Altbenliği düzenler ve gerçekçilik ilkesine göre çalışır. Hem altbenlik isteklerini hem üstbenlik yasaklarını hem de çevre koşullarını göz önünde bulundurarak uyumlu davranışlar sergiler. Bu süreçte bazen altbenlik, bazen de üstbenlik ile işbirliği yaparak ruhsal aygıtın uyum yapıcı kısmını oluşturur.⁶

⁴ Zeynep Zafer, "V. M. Garşin'in Sanat Dünyasında Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878)," *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2017): 362-364.

⁵ Vsevolod Garshin, *Sochineniya* (Moskva: Hudojestvennaya Literatura, 1955), 114.

⁶ Sigmund Freud, "The Ego and the Id," *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* içinde, Volume XIX (London: The Hogart Press, 1923), 1-66.

İnsanları diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliklerden biri, yaşamlarına bir anlam yükleyebilme yetenekleridir. Bu anlam arayışı, bireylerin bir hedef ya da amaç doğrultusunda çaba sarf etmelerine, zorluklar karşısında direnç göstermelerine olanak tanır. Ancak bu öyküde başkahraman Aleksey Petroviç evrenin kozmik yalnızlığında anlamlı bir yaşamı olmayan, hayattan hiç zevk almayan, anılara gömülen ve anksiyeteler yaşayan bir karakterdir. Aleksey Petroviç'in altbenliği ve benliği öykü boyunca birbirini alt etmeye çalışarak kendini ölüm gerçeğine hazırlar ve buna doğru ilerler. Çünkü içinde bulunduğu dünyada herkesin bir maske taktığını düşünen başkahramanın altbenliği "her şeyin yalan, her şeyin aldatmaca" olduğuna derinden inanır ve özellikle "kendine" yalanlar söylediğini düşünerek kötü niyetinin altını çizer. Ancak bu düşüncelerinden "tuhaf bir biçimde zevk aldığını, hatta gurur duyduğunu" da ekler. Bu sözleri de yine kendine söylediği bir yalandan ibarettir. Benliği "dünyadaki en kötü yalanının insanın kendine söylediği yalan" olduğunun açıkça farkındadır ve bunu yine kendine hiç değer vermediği için yaptığını idrak eder.⁷ Dış dünyaya herhangi bir saldırganlık göstermeyen başkahramanın zihni bu iki ruhsal aygıtın kıyasıya tartıştığı bir sahneye dönüşürken kendi farkındalığına varma kapasitesi de oldukça yüksektir:

"Kendi mi? Öyle bir duruma gelmişti ki artık 'Ben kendimim!' diyemiyordu. Ruhunda farklı şeyler söyleyen bazı sesler belirliyordu ve bu seslerden hangisinin kendi 'ben'ine ait olduğunu anlayamıyordu. Ruhunda en net olan ilk sesi onu kesin ve güzel ifadelerle kamçıliyordu. Belirsiz ama inatçı ve ısrarcı olan ikinci ses bazen ilkini bastırıyordu. 'Kendini suçlama', diyordu, 'hem neden suçluyorsun?'. Sonuna kadar kendini kandırmak, herkesi kandırmaktan daha iyidir. Başkaları için kendini olduğundan farklı biri gibi gösterme, böylesi senin için iyi olur'. (...). Sonunda bu karmaşadan kurtulmalıyız!"⁸

İmlendiği üzere, öykünün başında sert bir diyalog halinde olan altbenlik ve benlik "gözyaşları içinde kendini öldürmeye karar verdiği" öykünün sonunda da bu tutumunu sürdürür:

"- Böyle yapmanın sana ne faydası var, aptal adam?, diye fısıldadı bir ses.

Ama bir zamanlar ürkek ve duyulmaz olan başka bir ses ona gürleyerek karşılık verdi:

- Sessiz ol! Kendini parçalara ayırmasının ona ne faydası olacak?

Aleksey Petroviç doğruldu ve ayağa fırladı. Bu tartışma onu çok sevindirmişti. Daha önce ne hayatındaki bir başarıdan ne de bir kadının sevgisinden böyle bir haz duymuştu. Kalbinde doğan bu coşku oradan taşıtı; sıcak, geniş bir dalga gibi akarak tüm hücrelerine yayıldı; bu kaskatı kesilmiş mutsuz canlıyı bir anlığına ısıttı ve onu canlandırdı."⁹

Görüldüğü üzere, altbenlik ile benliğin bu ruhsal çözümlemelerini bilinç dışı ile bilincin bir tartışması olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada başkahramanın düşünce tarzını Garşin'le bağdaştırmak gerekecektir: "Katatoninin,

⁷ Garşin, *Sochineniya*, 102.

⁸ Garşin, *Sochineniya*, 103.

⁹ Garşin, *Sochineniya*, 116.

Garşin'in muzdarip olduğu hastalık olan şizofreninin bir alt türü olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak, başkahramanda yazarın 'alter ego'sunu görebiliriz."¹⁰

2) Her Şeyin Zamanı Var (Aleksey Petroviç'in Üstbenliği)

Zaman, aynı doğrultuda, daima ileriye doğru devam etmek üzere ayarlanmıştır. İnsanoğlu yeryüzüne geldiği günden itibaren zamanın doğasını anlamaya çalışmaktadır. Sanatçılar, düşünürler ve bilim insanları zamanın anlamı ve karakteristiği konusunda her dönem farklı hipotezler ileri sürmüşlerdir. XIX. yüzyıl Rus edebiyatına genel olarak baktığımızda, L. N. Tolstoy, F. M. Dostoyevski ve İ. S. Turgenyev gibi birçok yazarın, yeryüzündeki sınırlı varlıklarını ve zaman kavramını içsel bir tema olarak keşfettiğine ve bunu günümüzde klasik haline gelmiş eserlerinde vurguladıklarına tanık oluruz.¹¹ Zaman, yalnızca sayılarla değil, geçmiş, şimdi ve geleceğin bir araya geldiği öznel bir akış olarak sanatçılara farklı duygular yaşatır. Zamanın kesintisiz döngüsü içinde yaşam ve ölümün tekrarı, sanatçıya bazen dünyevi bir baskıyı, bazen de evrenin içinde küçük bir yer kaplama duygusundan doğan bir hüznü hissettirir. Duyulara değil de düşünceye dayanan ve zihin-beden üzerine yoğunlaştığı düşünce sisteminde XVII. yüzyılın en önemli düşünürlerinden Descartes, V. M. Garşin'in de *Gece* öyküsünde özellikle üstünde durduğu "saat" gerçeğine dikkat çeker: "Ona [Descartes'a] göre beden, uzayda yer kaplayan ve mekanik prensiplere göre işleyen bir makine gibiydi. Hatta 17. yüzyılın son teknolojik buluşu olan 'saat' gibi çalışmaktaydı. Çağımızdaki bilgisayar modellemeleri gibi, o dönemin yapay zeka modeli de büyük dikkat çeken 'saat'ti. Zihin ise, fiziksel yer tutmayan ve madde olmayan özgür bir olguydu."¹²

Garşin bu öyküsünün giriş kısmında henüz adını bilmediğimiz başkahramanının melankolik halini ve zamanın öznel olgusuna karşı çaresizliğini nesnel bir saat üzerinden yansıtır. Masanın üstündeki cep saatinden çıkan sesler yalnız başkahramana "hüzünlü ve kasvetli" bir şarkı gibi gelir: "Bu saat üç, dört, on yıl önce tıpkı şimdi olduğu gibi çalışıyordu ve on yıl sonra da aynı şekilde çalışıyor olacak... Tam olarak aynı!"¹³ Saatin şarkıyı andıran bu ritmik çalışması başkahramanı bir yanda geçmişe götürürken diğer yanda zamanın bilincine varmasına yol açar:

"Akrep ve yelkovanın bu hareketiyle birlikte yaşamın bana getirdiklerini düşünüyordum: keder ve sevinç, umutsuzluk ve coşku, nefret ve aşk. Ve ancak şimdi, bu gece, kocaman şehirde ve kocaman evde her şey uykudayken, kalp atışı ve saat tıkırtısı dışında hiçbir ses yokken, ancak şimdi tüm bu kederlerin, sevinçlerin, mutlulukların ve hayatta olan her şeyin bedensiz hayaletler olduğunun ayırdına varıyordum. Nedenini

¹⁰ Bojena Jeymo, "Aleksey Petrovich kak plennik granits ("Noch" Vsevoloda Garshina)," *Uralskiy Filologičeskiy Vestnik* 4 (2016): 118.

¹¹ Sanatsal zaman imgesi yalnızca yazarın bireysel nitelikleriyle değil, aynı zamanda belirli bir kültürel ve tarihsel paradigmayla da bağlantılıdır. Zaman imgesi üzerinde özellikle duran Rus yazarları ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Yelena Kraynova, "Kategoriya vremeni v russkoy proze XIX-XX vekov kak fenomen kultury," *Vestnik Povoljskogo Instituta Upravleniya* 2 (2008): 153-158.

¹² Fatma Gökçe Özkarar, "Nöropsikanaliz: Zihin ve Beden İkilemine Bir Barış Çağrısı," *Türk Psikoloji Bülteni* 13/40 (2007): 58.

¹³ Garshin, *Sochineniya*, 100.

bilmeden bir kısmını yakalamaya çalıştım, bir kısmından kaçtım. O dönem gerçekten var olan tek hakikatin ‘zaman’ olduğunu bilmiyordum bu yaşamda.”¹⁴

Başkahramanın bu çıkarımları, zaman gerçeğine olan yoğun ilgisi ve geçmişini anımsaması onun zaman kavramına kendine göre bir son vermeye yakın olduğunu ve ölüme doğru gittiğini göstermektedir: “Acımasızca aynı şekilde ilerleyen, anlık yaşayan talihsiz bir adamın daha uzun süre durmak isteyeceği yerde durmayan, gerçekliğin o kadar zor olduğu, onu geçmişte kalmış bir hayal haline getirmek isteyebileceğimiz anlarda bile zerre kadar hızlanmayan zaman; yalnızca tek bir şarkıyı, şu anda acı ve net bir şekilde duyduğum o şarkıyı söyleyen zaman.”¹⁵

Garşin 1884 yılında kaleme aldığı kısa otobiyografisinde inancıyla ilgili bilgilere yer vermese de Garşin sanatı uzmanları hem şiir hem de düz yazılarından yola çıkarak onun “inançlı” biri olduğu konusunda uzlaşırlar.¹⁶ Bu noktada, Garşin’in zaman üstünde özellikle durması, Eski Ahit’te Vaiz kitabının “Her Şeyin Zamanı Var”¹⁷ kısmında yer alan zamanla ilintili cümlelere bir atıf şeklinde değerlendirilebilir: “Her şeyin mevsimi, göklerin altındaki her olayın zamanı vardır. Doğmanın zamanı var, ölmenin zamanı var”. Başkahraman subjektif olarak artık ölme zamanı geldiğine inandırır kendini ve aynı saat tıkırtısı geçmiş olayları “anımsamasını” sağlayarak hafızasını canlandırır: “Görünüşe göre sesine çoktan alışmış olmam gereken bir saat bana neden bu kadar çok şey anımsatıyor? Evet, tüm yaşantımı. ‘Anımsa, anımsa, anımsa!’ Anımsıyorum! Hatta anımsamamayı tercih ettiğim şeyleri bile çok iyi anımsıyorum. Bunları anımsadıkça yüzüm kızarıyor, yumruğumu sıkıyor ve çılgınca masaya vuruyorum...”¹⁸

Bu anılar içinde en belirgin ve detaylı olanı, altı yaşında bir çocukken babasıyla geçirdiği zamana aittir. Ahlak ve din üstünde yoğunlaşan üstbenliğini harekete geçiren bu anıda, babası matematiğin yanında Kitab-ı Mukaddes dersleri verirken Aleksey Petroviç çocukluğuna uzaktan bakıyor gibidir:

“Kutsal tarih. Alyoşa bunu matematikten daha çok seviyordu. Şaşırtıcı, büyük ve fantastik resimler vardı kitapta. Kabil, Yusuf’un hikâyesi, krallar, savaşlar... Kargaların İlyas Peygamber’e nasıl ekmek taşıdıkları.¹⁹ Ve elinde büyük bir kitapla kayanın üzerinde oturan İlyas’ın ve gagasında yuvarlak bir şey tutarak ona doğru uçan iki kuşun bir resmi vardı. (...) Babam Yeni Ahit’i resimli kalın bir kitap olan Eski Ahit’ten farklı bir şekilde öğretiyor, Alyoşa’ya İsa’yı anlatıyor ve sık sık İncil’den sayfalar okuyordu. - Ve kim senin sağ yanağına tokat atarsa, sen de ona diğer yanağını çevir. Anlıyor musun, Alyoşa?”²⁰

Çocukluk döneminin önemli gelişim göstergelerinden biri duygu düzenleme becerileridir. Ergenlik dönemine gelindiğinde ise kimlik duygusu gelişimi ön plana çıkar.

¹⁴ Garşin, *Sochineniya*, 100.

¹⁵ Garşin, *Sochineniya*, 101.

¹⁶ V. M. Garşin’in gizemli ölümü ve dini görüşleri hakkında bk. Viktor Yeremin, *Tajny smerti russkih pisateley* (Moskva: Veçe, 2011); Tamara Kolesnikova, *Tragicheskoye v tvorchestve V. M. Garşina*, Avtoreferat dis. kand. filol. nauk (Moskva, 1994); Naum Belyayev, *Garşin*, Seriya zamechatel'nyh lyudey (Moskva: Molodaya Gvardiya, 1988); Sergey Andreyevskiy, *Kniga o smerti*. Seriya Literaturnye pamyatniki (Moskva: Nauka, 2005).

¹⁷ *İncil*, Vaiz, 3, 1-2.

¹⁸ Garşin, *Sochineniya*, 101.

¹⁹ Bu cümleler Eski Ahit’te 1. Krallar kitabının “İlyas ve Kuraklık” bölümünde geçmektedir (*İncil*, 17, 2-5).

²⁰ Garşin, *Sochineniya*, 112.

Bu noktada, çocukluktaki travmatik yaşantılardan etkilenebileceği psikologlar tarafından vurgulanmaktadır. Başkahraman Aleksey Petroviç'in saatin etkisiyle zaman olgusuna yoğunlaşması ve anılarında özellikle çocukluğuna geçiş yapması onun kimlik duygusu eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Babasıyla geçirdiği güzel zamanların karşısında duygusal açıdan yıkıma uğradığı kavga ve yoksulluk durur. Öyküdeki Foma karakterinin efendisi Dmitri İvanoviç tarafından dayak yediğine ve evlerindeki eşyaların acımasızca götürüldüğüne küçük yaşta tanık olarak ağır bir travma geçirir. Yeni Ahit'te özellikle vurgulanan "sen de diğer yanağını çevir" öğretisi adeta bir anlam kaybına uğrar ve zulmeden kişiyle zulüm gören kişi arasındaki gerilim üzerinden küçük çocuğun dini öğütlerle gerçek yaşam algısında bir uyumsuzluğun farkına vardığı kanısını güçlendirir. Bu travmatik anılar mutlu anıları adeta yıkıma uğratarak annesinden hiç söz etmeyen başkahramanın hayat ve ölüm sorgulamasına olanak tanır ve büyük bir kimlik krizine neden olur: "Küçük yeşil kitapta söylendiği gibi, (...) insan 'kendini inkar etmeli'²¹, kendini öldürmeli, yollara atmalı..."²² Bu noktada daha küçük yaşta güvensizlik, yalnızlık, utanç ve suçluluk gibi duygulara kapılan Aleksey Petroviç'in karar verme mekanizmasında üstbenliği devreye girer ve sonuçta yaşam sevinci olmayan, hayata sıkıca sarılmayan başkahraman dini öğretilere sığınarak Hz. İsa'nın sözlerini anımsar ve kendi canından vazgeçmeye yakın durur. Özşahin bu aşamada, Freud'un psikanalitik kuramda çocuğun beş yaşına kadarki sürece odaklandığını belirtir ve "Kişiliğin gelişimi, psikanalitik kuram bağlamında çocuğun ilk beş yıllık döneminde olmaktadır. Bu açıdan çocuğun bu dönem içerisindeki yaşantıları kişiliğini şekillendirmesi açısından ele alınması gereken önemli bir dönem olarak yer almaktadır"²³ diyerek kişiliğin oluşumunda çocukluk döneminin öneminin altını özellikle çizer. Psikanalizm konusunda birçok çalışmaya imza atan doktor ve psikiyatr M. V. Woolf ise bu eserde başkahramanın yaşadıklarını bizzat Garşin'in yaşadığını savunur: "Garşin yaşamında gerçekten de birkaç kez bu tür derin melankolik depresyon hallerini deneyimlemişti."²⁴ Anksiyete bozuklukları açıkça göze çarpan, hayat tatminleri oldukça az olduğu için ölümü bir çeşit özgürlük olarak gören, seçimlerinde ve eylemlerinde hür iradelerini kullanan Garşin ve başkahramanı Aleksey Petroviç temelde toplumdan izole olduklarının ve içselleştirilmiş yalnızlıklarının da açıkça farkındadırlar.

3) Ruhsal Aygıtların Çatışması

Bu öyküde ruhsal aygıtların çatışmasına özellikle iki yerde tanık oluruz. Birincisi, geçmişe dönük düşüncelerin intihara yakın zamanda ortaya çıktığı zamandır. Hafızasında yer alan acı dolu epizodik hatıralar sonucunda "saf sevgi"nin peşine düşen Aleksey Petroviç'in zihnini oluşturan tüm ruhsal aygıtlar hayatına geriye dönük olarak bir anlam kazandırabilmek adına birbiriyle çatışmaya girer. Mantık ve gerçeklikten uzak durarak bilindiği kurallara göre çalışan altbenliği, geçmiş günlere dönüp hayat tarafından

²¹ "Sonra İsa, öğrencilerine şunları söyledi: 'Ardımdan gelmek isteyen kendini inkâr etsin, çarmıhını yüklenip beni izlesin. Canını kurtarmak isteyen onu yitirecek, canını benim uğruma yitiren ise onu kurtaracaktır. İnsan bütün dünyayı kazanıp da canından olursa, bunun kendisine ne yararı olur? İnsan kendi canına karşılık ne verebilir?' (İncil, Matta, 16, 24-26).

²² Garşin, *Sochineniya*, 116.

²³ Sunay Özşahin, "Bir Freud Masalı: Çocuk Masumluluğu," *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi* 3/6 (2019): 129.

²⁴ Moisey Woolf, "İdeya smerti u Vsevoloda Garshina," *Psihoanaliticheskiy etyud/Psihoanaliticheskiy vestnik* 10 (2002): 165.

“hırpalanan” babasını çocukça okşamayı arzularken bunu gerçekten istemediğinin de farkındadır. Benliği bilinçli ve mantıklı şekilde uyumlu davranışlar sergileyerek altbenliğine yanıt verir ve onu “ruhunu” kemiren bir solucana benzetir: “Ne var dostum, sanki bu konuda yalan söylemiyor musun? Şu anda söylediğin şeyi gerçekten de düşünüyor musun?”²⁵ Bu soruya yine aynı benlik yanıt verir: “Tanrım! Keşke kendi ‘ben’imde ölümsüz bir hakikat, sahte olmayan gerçek bir duygu olsaydı!”²⁶ Ahlaki ve dini değerlerin bir yansıması olarak üstbenlik, dışarıdan gelen “çan sesi”nin etkisiyle altbenlikle boğuşan benliğin dış dünyayı fark etmesini sağlar: “Çan çaldığında kiliseyi anımsadım, kalabalığı anımsadım, büyük insan kitlesini anımsadım, gerçek hayatı anımsadım. Kendinizden uzaklaşmanız gereken yer de orası, kendinizi sevmeniz gereken yer de. Ve tıpkı çocukların sevdiği gibi sevmek. Çocuklar gibi. Çünkü o sözler tam burada geçiyor...”²⁷ Bu noktada üstbenlik yine hafızaya sığınır ve “uzun zamandır bildiği ve yine uzun zamandır unuttuğu” ve mükemmel olarak gördüğü şu cümleyi anımsar: “Yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmadıkça...”²⁸ Aleksey Petroviç için hafızasının derinliklerinden çıkıp gelen bu cümle tüm ruhsal aygıtların çatışmadan kaçarak tam bir uzlaşmaya varmasına neden olur: “Bu kelimelerin ne anlama geldiğini biliyor muyum? Yolundan dönmek ve bir çocuk gibi olmak. Yani, her şeyde kendini ilk sıraya koymamak demek.”²⁹ Bu bağlamda Garşin’in betimlediği bu benzetme Yeni Ahit’te geçmektedir: “İsa, yanına küçük bir çocuk çağırdı, onu orta yere dikip şöyle dedi: ‘Size doğrusunu söyleyeyim, yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmazsanız, Göklerin Egemenliği’ne asla giremezsiniz. Kim bu çocuk gibi alçakgönüllü olursa, Göklerin Egemenliği’nde en büyük odur.’”³⁰ Aleksey Petroviç yalansız, saf, masum ve günahsız bir çocuk olma hayali ve özlemi içinde ölüme giderken bu ilk çatışmada üstbenliğin diğer ruhsal aygıtlara galip geldiği görülmektedir.

İkinci ruhsal çatışma ise intihar düşüncesini eyleme geçirmeye tam olarak karar verdiği zamanda ortaya çıkar. Başkahramanın altbenliği öncelikle içine gömüldüğü odadan çıkması ardından baloya gittiğini bildiği doktor tanıdığının tabancasını çalması için onu zorlar ve dengeyi sağlamakla görevli benlik kararı kesin olan başkahramana bu şekilde bir ölüm alternatifi oluşturur. Aleksey Petroviç tabanca çalarken yaptığı hırsızlık sırasında evin hizmetçisi Dünyaşa’ya mantıklı yalanlar söylemeye çalışırken üstbenlik bu yaptığının yanlış olduğunu ona çoğu kez hatırlatır: “Neden, Aleksey Petroviç? Ben hiç... Bu ilk kez de değil!, dedi utanarak. İşte buradasın. Sahi, ne için bütün bunlar, bütün bu yalanları neden söylüyorum?”³¹ Dünyaşa fark etmeden tabancayı çaldığında altbenlik yalnızca tek bir düşünceyi yineler: “Bu işi bitirmeliyiz, bitirmeliyiz!”³² Bu noktada benlik zihinsel dengeyi sağlamakta zorlanır, bu düşüncenin üstesinden gelemez ve yalnızca kısa bir zaman kazandırarak en azından geriye bir mektup bırakması konusunda

²⁵ Garşin, *Sochineniya*, 114.

²⁶ Garşin, *Sochineniya*, 115.

²⁷ Garşin, *Sochineniya*, 115.

²⁸ Garşin, *Sochineniya*, 115.

²⁹ Garşin, *Sochineniya*, 115.

³⁰ *İncil*, Matta, 18, 2-4.

³¹ Garşin, *Sochineniya*, 106.

³² Garşin, *Sochineniya*, 107.

başkahramanı ikna eder. Aleksey Petroviç'in kaleme aldığı 27 Kasım 187* tarihli mektup hem benliğini doğrulama hem de çevresindeki insanları hor gördüğünü açığa çıkarma görevi üstlenir: "Huzur içinde öldüğünü, üzülecek bir şey olmadığını, hayatının bir yalan olduğunu, sevdiği insanların tükendikleri için onu hayatta tutamadıklarını yazmıştı. (...). Elveda, insanlar! Elveda, kana susamış, çılgık atan maymunlar!"³³ Başkahramanın korkusunun boyutu ve yalnızlığının derecesi, hem fiziksel hem de sembolik bir sınır görevi gören odadaki tek açık pencere üzerinden vurgulanır. Pencere iki farklı dünyayı birbirinden ayırırken önünde Aleksey Petroviç'in yarı karanlık ve düşmanca dünyası, arkasında doğanın ve insanların canlı dünyası vardır. Dış dünya, "aydınlık, beyaz, duru" gibi sıfatlarla betimlenerek olumlu bir şekilde karakterize edilir: "Kar yağışı durmuştu, gökyüzü aydınlıktı; sokağın diğer tarafında ise kırağıyla örtülmüş göz kamaştırıcı beyaz bir bahçe, duru ay ışığının altında parlıyordu."³⁴ Aynı zamanda bu pencere altbenliğinin korkusunu yenmesini sağlayan bir araç, bir kaçış, adeta bir umut sembolüdür. Küçük karanlık odasından dış dünyaya açılan bu pencere onun benliğine nüfuz ederek oradan çıkması gerektiğine inandırır. Ancak bu kaçış yine de Aleksey Petroviç'in benliğindeki sabit düşünceyi değiştirmeye yetmez. Hatta pencereden gökyüzüne baktığında uzun zamandır görmediği Arcturus yıldızını fark eder. Yunan mitolojisine göre "koruyucu" özelliği olan Arcturus yıldızı, kırmızı-turuncu renkte gece göğündeki en parlak dördüncü dev yıldızdır: "Arcturus yıldızı başkahramanın aydınlanmasındaki itici güçtür. Öykünün bu bölümünde, 'göz kamaştırıcı beyazlıktaki' karlı kış bahçesinin karşısında duran berrak gökyüzünde kırmızımsı bir parıltıyla yanan bu parlak yıldız, ölüm ve yaşamın sembolleri olarak bir karşıtlık oluşturmaktadır."³⁵ Freud'a göre dürtüler ve içgüdülerin bir yansıması olan altbenlik, insan hayatındaki iki temel içgüdü olan yaşam ve ölüm üstüne kuruludur.³⁶ Aleksey Petroviç'in öykü boyunca birçok kez yinelenen ölüm anksiyetesi neticesinde ikinci çatışmada altbenliğin diğer ruhsal aygıtları yenilgiye uğrattığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, biyografik açıdan ele aldığımızda, babasıyla geçirdiği çocukluk dönemini, kutsal kitaplar dahil okuduğu birçok kitabı ve insanlara bakış açısı gibi kendi yaşamındaki bazı önemli noktaları V. M. Garşin'in başkahraman Aleksey Petroviç üzerinden yansıttığını söyleyebiliriz. *Gece* öyküsünün başkahramanı Aleksey Petroviç paranoit davranışları, ölüm saplantısı, anksiyeteleri olan ve zihinsel süreçte benlik bölünmeleri yaşayan bir karakterdir. Bu eserde Freud'un psikanalitik kuramının yapısal modelini oluşturan her üç yapı da açıkça görülmektedir. Gizli arzuların, korkuların ve duyguların yer aldığı altbenlik Aleksey Petroviç'i kendi canına kıymaya kadar sürükler. Bu aslında bilinçaltında kendine ve insanlara karşı hep bir yalan söyleme, kendini ve insanları aldatma eylemine karşı bir reaksiyon olarak doğmakta ve zaman olgusundan dışlanma isteğinden kaynaklanmaktadır. İnsan zihnindeki mantıklı ve makul yanını açığa çıkaran benlik, Aleksey Petroviç'in yaptığı maddi ve manevi hataların ve çarpık düşüncelerinin

³³ Garshin, *Sochineniya*, 109.

³⁴ Garshin, *Sochineniya*, 109.

³⁵ Olga Dedyuhina, "Ispitaniye smertyu v povesti L. N. Tolstogo 'Smert İvana İlyicha' i rasskaze V. M. Garshina 'Noch'," *Mir nauki, kultury, obrazovaniya* 6/97 (2022): 503.

³⁶ Freud, "The Ego and the Id," 40.

bilincine varmasıyla gösterilebilir. Gerçekçi bir ilkeyle açığa çıkan benlik, tıpkı başkahraman gibi diğer insanların da yaşamlarını aldatma ve yalan üstüne kurduğu gerçeğini sürekli olarak ortaya koymakta ve geçmişteki güzel günleri ona anımsatarak varlığını savunma eğilimine gitmektedir. Kontrol sistemi ve ahlaki ilkelerle açıklanan üstbenliğin Aleksey Petroviç'in zihinsel yapısında en üst seviyede bulunması ve çaldığı silahtan kilisedeki çan sesine kadar, duyduğu her sesi ve yaptığı her eylemi vicdani açıdan değerlendirebiliyor olması onun aklıyla ve düşüncesiyle din ve ahlak sistemine itaat ettiğini kanıtlar niteliktedir. Garşin bu eserinde Aleksey Petroviç'in söz konusu benlik arayışını/benlik bölünmesini Freudyen bakış açısıyla aktarırken kendi psikolojik durumunu da açıkça ortaya koymaktadır.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

- Andreyevskiy, Sergey. *Kniga o smerti*. Seriya Literaturnye pamyatniki. Moskva: Nauka, 2005.
- Atlı, Ferda. "Edebi Metnin ve Yaratıcılığın Kaynağına Ulaşan Yol: Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi." *Turkish Studies* 7/3 (2012): 257-273.
- Belyayev, Naum. *Garshin*. Seriya zamechatel'nyh lyudey. Moskva: Molodaya Gvardiya, 1988.
- Dedyuhina, Olga. "İspitaniye smertyu v povesti L. N. Tolstogo 'Smert İvana İlyicha' i rasskaze V. M. Garshina 'Noch'." *Mir nauki, kultury, obrazovaniya* 6/97 (2022): 502-504.
- Freud, Sigmund. "The Ego and the Id." *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* içinde. Volume XIX, London: The Hogart Press, 1923.
- Freud, Sigmund. *Yaşamım ve Psikanaliz*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 1993.
- Garshin, Vsevolod. *Sochineniya*. Moskva: Hudojestvennaya Literatura, 1955.
- İncil. İstanbul: Yeni Yaşam, 2010.
- Jeymo, Bojena. "Aleksey Petrovich kak plennik granits ("Noch" Vsevoloda Garshina)." *Uralskiy Filologicheskiy Vestnik* 4 (2016): 117-128.
- Kolesnikova, Tamara. *Tragiceskoye v tvorchestve V. M. Garshina*. Avtoreferat dis. kand. filol. nauk, Moskva, 1994.
- Kraynova, Yelena. "Kategoriya vremeni v russkoy proza XIX-XX vekov kak fenomen kultury." *Vestnik Povoljskogo Instituta Upravleniya* 2 (2008): 153-158.
- Özkarar, Fatma Gökçe. "Nöropsikanaliz: Zihin ve Beden İkilemine Bir Barış Çağrısı." *Türk Psikoloji Bülteni* 13/40 (2007): 56-66.

Özşahin, Sunay. "Bir Freud Masalı: Çocuk Masumluluğu." *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi* 3/6 (2019): 129-137.

Sarı, Ahmet. *Psikanaliz ve Edebiyat. Teori/Uygulama*. Ankara: Salkımsöğüt, 2008.

Woolf, Moisey. "Ideya smerti u Vsevoloda Garshina." *Psihoanaliticheskiy etyud/Psihoanaliticheskiy vestnik* 10 (2002): 161-187.

Yeremin, Viktor. *Tajny smerti russkih pisateley*. Moskva: Veçe, 2011.

Zafer, Zeynep. "V. M. Garşin'in Sanat Dünyasında Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878)." *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2017): 361-379.

